

Idősebbek is elkezdhetik!

Közösségfejlesztői munka 60 év feletti lakosokkal
Budapest, XI. kerületében

2008 őszén a XI. kerület Önkormányzata korábban elindított Újbuda 60+ programjához közösségfejlesztői feladat elvégzésére kérte fel a Közösségfejlesztők Egyesületét és a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Közösségfejlesztési Osztályát.

1. A FELKÉRÉS ÉS ELŐZMÉNYEI

Budapest Főváros XI. Kerület Újbuda Önkormányzata, tekintettel a kerület korstruktúrájára döntött úgy ebben az évben, hogy stratégiai célkitűzései közé emeli a minőségi időskor biztosítását, intézkedéseket dolgoz ki, és forrásokat keres ennek végrehajtására.

Ennek egyik első lépéseként meghirdette a kerületben az **Újbuda 60+ programot**, s emellett az önkormányzat kezdeményező félként és vezető partnerként szervezi az Európai Területi Együttműködés CENTRAL EUROPE programjának keretében nyertes **„Q-AGEING – minőségi időskor városi környezetben”** című projektet, amely lehetőséget kínál arra, hogy a fenti célkitűzéseket az Európában megtalálható korszerű modellek és a felhalmozott tapasztalok alapján, nemzetközi partnerségben valósítsa meg.

A mai XI. kerület Budapesten területileg második, lakosságát tekintve a legnépesebb kerület, az ország ötödik legnagyobb települése. A kerületben a rendszerváltás körüli időben több mint 69 000 lakást tartottak számon, amelyeknek több mint a fele tanácsi bérlakás volt. Lakosság száma a 2010-es választásokhoz használt adatok alapján 130 739 fő.

Néhány szó a Q-Ageing programról

A Q-Ageing (Quality ageing in an urban environment – central europe project), azaz a **„A Minőségi időskor városi környezetben”** elnevezésű közép-európai projektben közreműködő országok – Magyarország, Németország, Olaszország, Szlovénia – külön-külön is azonosították a népesség korstruktúrájának radikális változását. S kiemelten azt a tendenciát, hogy míg az idősebb korú munkavállalók száma (55–64) növekszik, az idős (65–79) és a nagyon időskorú (80+)

népesség aránya is egyre magasabb, azzal egyidejűleg a munkaképes korú lakosság száma csökken. Ez komoly kérdéseket vet fel helyi szinten is, melyek megválaszolása előrelátást igénylő feladatokat ró a szakemberekre, tervezőkre, döntéshozókra, de nemzeti és Európai szinten is egyaránt sürgős szembenézéseket, feladatokat jelent.

Az ÚJBUDA 60+, mint átfogó kerületi stratégia és program a minőségi időskorért

Azzal együtt, hogy az idősödés nem feltétlen kell, hogy egyenlő legyen a betegségekkel és az időséssel való kapcsolattartás nem tekinthető pusztán szociális kérdésnek, azért mégis a legtöbb embernek erről az életszakasról – sajnos – a betegség és a magány jut elsők között az eszébe.

Újbudán a 60 éven felüliek száma valamivel több, mint 40000 fő, ami a kerület lakosságának 30%-át jelenti. Egy helyi önkormányzat se tehetné meg, hogy ezzel a jelenséggel ne nézzen szembe, a tendencia figyelembe vételével ne dolgozzon ki egy jövőbe mutató stratégiát. Újbuda Önkormányzata a 2008-as évre kidolgozta az idősek életminőségét javító, közéleti szerepét és érdekeinek érvényesítését támogató **Újbuda 60+** elnevezésű programot, arra építve, hogy az idős emberek tapasztalatukkal, tudásukkal, a kerület múltjának tanúiként, olyan értéket képviselnek, amelyek méltán teszik őket minden közösség megbecsült tagjaivá.

Az „Újbuda 60+” a kerületben élő 60 éves, vagy annál idősebb korú polgárok számára kidolgozott komplex, életminőség-javító program, mely három pilléren nyugszik:

i. **Kedvezménykártya** kibocsátása a 60 éven felüliek részére, melynek segítségével a kerületben található és a programba bekapcsolódó vállalkozók, intézmények termékeihez és/vagy szolgáltatásaihoz árkedvezménnyel jutnak hozzá az érintett lakosok. Ennek jelképe az „Idősbarát vállalkozó” matrica.

ii. **Klubok és programok szervezésének** célja első sorban az aktív közösségi és szellemi élet támogatása. Ennek érdekében az önkormányzat létrehozta a „60+ Klub és programközpontot”, mely találkozási és jelentkezési hely is egyben a különböző programokra, rendezvényekre, pl. sport, színház, tanfolyamok (nyelv, számítógép, egészségügyi stb.) közösségi esemény stb. Ezen programok ingyenesen, vagy jelentős kedvezménnyel vehetők igénybe a kerületi lakosok részére. (www.ujbuda.hu/60plusz)

iii. A **közösségfejlesztő munka** az elképzelés szerint az egyes városrészekben a szomszédsági önkéntesek tevékenységére épít. A szomszédsági önkéntesek olyan helyi lakosok, akik szűkebb lakóközösségükért, az ott élőkért önkéntesen tevékenykednek. A szűkebb lakókörnyezet egy városrésznél kisebb egyiséget jelent, ami lehet egy egész lakótelep, de lehet egy-egy utcatömb, háztömb

is. Az önkéntes tevékenység célja pedig a környéken élő idős emberek életének jobbítása, közösségi kapcsolataik megerősítése. E programelemnek később része lett a **60+ médiaműhely** is, melynek tagjai helyi önkéntes újságíróként tevékenykednek az írott sajtó, a rádiós, illetve tévés újságírás, valamint a helytörténeti indíttatású fotózás területén.

(<http://www.ujbuda.hu/page.php?template=kozossegfejleszto>)

2.A KÖZÖSSÉGFEJLESZTŐ MUNKA ESEMÉNYEI

a. *A közösségi szükségletfeltárás eseményei*

- *Területlehatárolások és beavatkozási tervek készítése:*
 - 1. ütem: 2008. október – 2009. június:
 - Beavatkozási területek: Albertfalva, Gazdagrét, Lágymányos
 - Nyilvánosság csoport szervezése (Média Műhely néven vált ismertté)
 - Közreműködő szakemberek: közösségfejlesztők, média-munkatársak
 - 2. ütem: 2009. szeptember – 2010. április
 - Beavatkozási területek: Kelenföld, Őrmező
 - Szakmai utánkövetés: Albertfalva, Gazdagrét, Lágymányos
 - Média Műhely továbbfejlesztése
 - Közreműködő szakemberek: közösségfejlesztők, média-munkatársak
- *Adatgyűjtés, kapcsolatépítés*
 - Terepbejárások, kapcsolatfelvétel a közösség intézményeivel: gondozási központok, idősek klubjai, otthonai, egyházak, közösségi-, művelődési házak, háziorvosi hálózat, iskolák, óvodák
 - Kutatási és egyéb statisztikai eredmények áttekintése
- *Közösségi interjúk készítése*
 - Albertfalván: 61 interjú készült. A kiinduláshoz a közösségi ház és az abban működő Polgárok Köre adott alapot. A megkérdezettek közül 31 fő adta meg az elérhetőségeit a további együttműködésre.
 - Gazdagréten: 48 interjú készült, a megkérdezettek kb. harmada nyugdíjas-házban lakik, fele ajánlás alapján került felkeresésre. 27 fő adta meg az elérhetőségeit a további együttműködésre.
 - Kelenföldön: 68 interjú készült, amelynek egyharmada kb. idősekkel dolgozó, velük személyes kapcsolatban álló intézményekben készült. A célcsoport megkérdezettjei között jelentős arányban inkább a 70 év feletiek voltak jelen.
 - Lágymányoson: 57 interjú készült, melyből 25-en vallották, hogy nem tartoznak egyik közösséghez sem, 23 főt kereshettek fel a közösségfejlesztők a lakásán.

- Őrmezőn: 50 interjú készült, melyből kiderült, hogy a válaszadók döntő többsége több mint 10 éve él Őrmezőn és nem is akar innen elköltözni.

Ez azt jelenti, hogy a közösségfejlesztői munkánk során 284 személyes interjút készítettek a fejlesztők és a bevont önkéntesek. Az interjúk fő kérdései: mit szeret a helyi életben, mit nem, tartozik-e valamilyen közösséghez, ha igen milyenhez, ha nem miért nem, milyen összefogásokat ismer a környezetében, de témái kitértek a közösségi terek feltárására és a tájékozódás forrásának felmérése is.

b. A közösség-szervező szakasz eseményei

- *Közösségi beszélgetések szervezése a városrészekben:*

Közösségi interjúk készültek a kerületrészekben, melyek egy személyes hangvételű beszélgetésnek foghatóak fel a kerülethez való viszony megfogalmazására, az elégedettség kifejezésére és a hiányok, szükségletek, valamint az ötletek, szándékok, tervek megfogalmazására. A közösségi interjúkban rejlő információk egy darabig a közösségfejlesztők kezében összpontosultak, akik ezeket a kérdések mentén feldolgozták: közérzet, kötődések, problémák-aggályok, példák összefogásokra, találkozóhelyek, találkozási alkalmak, információ-szerzés módja, ötletek-tervek témakörökben.

A feldolgozott anyagok különböző módokon kerültek az emberekhez, például e-mailen, személyesen, egyéb programokon stb.. Minden anyag üzenete egy meghívó volt, mely egy személyes találkozóra invitált, ahol találkozhatnak a többi válaszadóval és kicserélhetik gondolataikat a témában. Az interjúkat követően írásos összefoglalók születtek a hallottak és a tapasztalatok alapján. Ezek megbeszélésére szervezett közösségi beszélgetéseken visszajelzést kaptak az interjúkról, lehetőséget a kapcsolatteremtésre, első sorban a közös érdeklődés, érdekek mentén. A rendszeres találkozások idővel persze a szorosan vett lakossági érdekszervezés mellett a szabadidős tevékenységekben is erősítették a csoport tagjai közötti kapcsolatokat.

- *A közösségen belül megismert viszonyok: csoportok, hagyományok, saját felmérésben¹*

Az idős emberek viszonyulása a lakóhelyhez, és a környékhez általában pozitív, a megkérdezett idős emberek szeretnek az újbudai városrészekben lakni. Az idős emberek számára a biztonsághoz kapcsolódó alapszükségletek megléte vagy hiányosságai tűnnek leginkább meghatározónak életminőségük

¹Kivonat a „Beszámoló az Újbuda 60+ közösségfejlesztési programról. Első eredmények, stratégia, tervezett lépések” c. beszámoló anyagból. Szerk: Benedek-Gyenes-Péterfi-Tarnai, 2009. február

szempontjából. Ez összefonódik a komfortérzettel. Az idős emberek biztonságérzetének (komfortérzetének) legfőbb összetevői:

- a közbiztonság, amelyhez kapcsolódik a megfelelő közvilágítás is
- a környezet/a köztisztaság, mint a biztonság meghatározója
- a közlekedés és annak biztonsága
- a közellátás/infrastruktúra is mint a biztonságos életkörülmények feltétele.

A komfortérzettel kapcsolatos tényezők mellett az **emberi kapcsolatok minősége**, mint a biztonságot nyújtó közösség is meghatározó szerepet játszik a jó közérzetnek a kialakulásában.

A következő táblázatban az említett problémaköröket foglalták rendszerbe az érintettekkel a közösségfejlesztők aszerint, hogy milyen szinteken lehet rájuk hatékony megoldást találni:

<i>Negatívumok</i>	<i>Lehetséges megoldási szintek</i>			
	<i>Szomszédsgai</i>	<i>Városrészi</i>	<i>Kerületi</i>	<i>Városi</i>
<i>Témakör</i>				
Közbiztonság	Parkok, lépcsőház	Parkok, lépcsőház	Parkok, lépcsőház	
Környezet	Parkok, tisztaság, utcakép, építkezések	Parkok, tisztaság, utcakép, építkezések	Parkok, tisztaság, szelektív hulladékgyűjtés, beépülés, építkezések	Levegőminőség
Közlekedés			Az említett problémák túlnyomó része	Az említett problémák túlnyomó része
Ellátásbeli hiányok	Találkozóhelyek, könyvtári segítség	Találkozóhelyek, könyvtári segítség	Az említett problémák túlnyomó része	
Emberi kapcsolati problémák	Az említett problémák túlnyomó része	Az említett problémák túlnyomó része		

Közösségek és öntevékenység tekintetében a megkérdezett 60 év feletti lakosok jelentős része – több mint fele – azt jelezte, hogy nem tartozik semmilyen közösséghez! Attól, hogy valaki alkalmi, vagy rendszeres látogatója közösségi programoknak, még nem jelenti azt, hogy odatartozónak is érzi magát.

A megnevezett közösségek jellegzetességei visszatükrözik a városrészek – eltérő adottságú – közösségi tér-szerkezetét, pl. Albertfalván dominánsan az Albertfalvai Községi Házban működnek közösségek, Gazdagréten a legfontosabb referencia közösségek az idősek napközi otthona, a nyugdíjasklubok, a református gyülekezet, a közösségi ház és annak klubjai, s közösséget jelent a lakóházban betöltött funkció, pl. intéző/számvizsgáló bizottsági tagság. Lány-

mányoson a különböző nyugdíjas klubok, az egyházi gyülekezetek, közösségek és a Vöröskereszt önkénteseinek közössége számít leginkább, Őrmezőn a Községi ház a legnagyobb szervező tér, ahol a táncos, színjátszó programok mellett a Karitás és a Vöröskereszt is rendszeres szervező. Kelenföldön – a kerület legnagyobb lakóterületén – érzékelhető leginkább a közösségihiányosság, se tradicionális szerveződés, se állandó hely a közösségi programok számára.

▪ *Képzések szervezése:*

A közösségfejlesztő munka, tervezett részei a különböző témájú képzések szervezése, pl. közösségi cselekvésre felkészítő képzés, helyi nyilvánosság képzés, érdekérvényesítés megszervezése érdekében-, vagy a közösségszervezés technikáinak elsajátítására szervezett képzés. A közösségi folyamatban felmerült képzések témájuknak köszönhetően mindig több magyarázatot igényelnek, így fontos volt, hogy a megajánlott tudás és tapasztalat jól illeszkedjen a közösségi munka folyamatába, hogy a szerzett tudások hamar hasznosulhassanak, és nyilvánvalóvá tegyék, hogy ezek a kezdeményezésre, a társadalmi-közösségi cselekvésekre, az öntevékeny részvételre irányuljanak.

Összesítve a másfél év alatt megközelítőleg 450 fő vett részt valamilyen formális képzési helyzetben a 60+ közösségfejlesztő munka keretében.

▪ *Klubtalálkozók szervezése*

A munka egyik – előre nem tervezett – hozadéka a közösségi klubok alakulása lett. Olyan csoportosulások, amelyeknek a középpontjában a cselekvő szándék helyett/mellett inkább a társas együttlétek igénye lakik. Ez egy olyan jelenség, mellyel az aktivitásra, állampolgári cselekvésre edzett közösségfejlesztői csoport a munka tervezésekor nem számolt, de a folyamatban elemi igény támadt irányukba.

▪ *Hálózati találkozók szervezése*

A munka vállalt célja szomszédsági önkéntes csoportok és a csoportok közötti hálózat kialakítása volt. Ez irányú tevékenységeket a munka 1. szakaszának a vége felé lehetett kezdeményezni, hiszen addigra kezdtek körvonalazódni az első helyi szomszédsági csoportok és a saját ügyeiken túl a kapcsolatok felé is képesek voltak fordulni. A hálózatépítő munka jelentősebb része a program 2. szakaszára tevődött.

○ Rendszeres találkozó szervezése, hogy a kerület, különböző részeiben dolgozó önkéntesek találkozhassanak egymással megosztva ügyeiket, információikat, dilemmáikat.

o Szomszédolások szervezése, azaz egymás meglátogatása a saját környezetükben. Ez annyit jelent, hogy a találkozók egy időszakban, vetésforgóban valósultak meg a kerületrészek között, de mára ez rögzült a 60+ Klub és Rendezvényközpontba és minden hónap első csütörtök délelőttjére.

c. A helyi nyilvánosság alakulása – azaz hogyan áramlott az információ, hogyan lettek minőségi hírek

A munka tervezésekor felmerült a „**Kerületi Nyilvánosság Munkacsoport**” megalakítása, képzése és működtetése, de nem csak az addigi terepmunkaként szolgáló 3+2 városrészből, hanem a kerület egészéből toborozva. Ez tehát egy horizontális, a kerület egészét megcélzó rész volt a 60+Közösségfejlesztő programban, s időközben pontosítottuk a nevet is Média Műhelyre.

Felkészülésükhöz tudósítói műhely szervezése került meghirdetésre. Alapvetően három irányban szerveződtek az érdeklődő műhelytagok, akik később közösen alkották a Média Műhely elnevezésű formációt: rádiósképzés, újságíróképzés, mozgóképes anyagok készítésére felkészítő képzés. Ehhez jött a programban aktivizált és erős motivációval rendelkezők egy csoportjának saját ötlete: a helytörténeti fotóköri indítása.

A munka második szakaszában a Műhely tagjai további felkészítő találkozón és képzéseken vettek részt és az újabb érdeklődők is lehetőséget kaptak a bekapcsolódásra. Sok és nagyon jó „anyag” készült a Média Műhely tagjai által, melyekről a legteljesebb képet talán jelenleg a www.ujbuda.hu/60plusz oldalon találunk, ahol számos kitűnő írás mellett, a hatvanon túl c. rádióműsor adásai is megtalálhatóak.

A program nyilvánosságának megszervezésében a Média Műhely mellett szerteágazó kommunikációs rendszer alakult ki, néhány példa a megjelenés és az alkalmazott eszközök köréből:

- Ahol, ahogy, amikor tevékenységünknek nyilvánosságot adhatunk: Újbuda újság, Újbuda honlap, Újbuda TV (magazin, képújság).
- 60+ program kommunikációja: egyedi e-mailek és e-mailek küldött programfüzet a kártyatulajdonosoknak, nyomtatott programfüzet, szórólapok, plakátok az önkormányzati hirdetőfelületeken, színes nyomtatott hírlevél az önkormányzat szervezésében.
- Lágymányosi kábeltévé: 1750 lágymányosi lakásba eljutó képújság.
- Szomszédági önkéntesek honlapjai:
 - o Albertfalva: <http://szomszedsag.p8.hu/>
 - o Gazdagrét: <http://sites.google.com/site/onkentesekujbuda/>
 - o Kelenföld: <http://szohkelenfold.p8.hu>

- A közösségfejlesztő program oldala Újbuda honlapján: a <http://www.ujbuda.hu/60plusz>
- a közösségfejlesztő link (közvetlenül: <http://www.ujbuda.hu/page.php?template=kozossegfejlesztzo>,
- A médiaműhely önkéntesei által teremtett nyilvánosság, „Újbuda honlapján 60+ médiaműhely” megjelöléssel olvashatók írások
- A „Hatvanon túl” című magazinműsor négyhetente hétfőn 16:15 – 17:00 óráig hallható a Civil Rádióban (FM 98:00), illetve az elhangzott adások Újbuda honlapjáról letölthetők.
- A (helytörténeti) fotókor kiállítása még néhány hétig a 60+ Klub és Programközpontban volt látható (Zsombolyai u. 6.).

A szomszédsági önkéntesek közötti (belső) kommunikáció: levelezőlisták: minden városrésznek van saját levelezőlistája, s van egy közös, kerületi levelezőlista, amelynek mindenki tagja, aki valamelyik városrészi listának a tagja. Van egy levelezőlistája a médiaműhelynek is, ezt az újságíró önkéntesek az írásos anyagok küldésének és szerkesztésének hatékony működéséhez hozták létre, azóta a belső kommunikáció fontos fórumává vált. A városrészi listáknak egy-egy szomszédsági önkéntes a kezelője.

d. A kilépés előkészítésének eseményei

A közösségfejlesztői munkára ott van szükség, ahol az emberek között nem alakul ki a hétköznapi viszony, vagy ezek a laza kapcsolatok nem elegendőek ahhoz, hogy a közösség megszervezze önmagát azokban az ügyekben melyekhez köze van, köze kell, hogy legyen. A közösségfejlesztő munkában éppen ezért a fejlesztőnek minden fázisban törekedni kell a helyiek bevonására, befogadására, felkészítésre, felelőssé tételére. Ebből következően a teljes folyamat alatt szem előtt kell tartani a fejlesztők kilépésének lehetséges menetét.

Az önkormányzattal, mint megrendelővel való együttműködés azt is jelentette, hogy konkrét feladatokra és konkrét időszakokra szolt a felkérés, megbízáás; s bocsátott a fejlesztők rendelkezésére erőforrásokat.

Az újbudai munka első szakaszában (2008. október – 2009. június) ezt a hálózat terve és szervezése jelentette. Egyszerre jelentette ez a szakasz a már különféle aktivitásokat vállaló helyi lakosok megszólítását, és az eddig passzívabb hatvan év feletti lakosok bevonását.

A második szakaszban a két új terepmunka indítása mellett, már jelentősebb hangsúlyt kapott a korábbi területeken megkezdett folyamatok követése és a hálózati munka támogatása, erősítése. A kilépés „indikátorának” a csoportok közötti kapcsolat erősödését, és a kifejlődő információcserét tekintettük. Emel-

lett fontos hangsúly került a csoportok és az önkormányzat viszonyának tisztázására, mely az érintettek és a fejlesztők között is többször napirendre és megvitátásra került.

3. ÉRZELMEK ISKOLÁJA

a. *Élmények, reakciók, örömök*

i. *Reakciók a megszólításokra*

A kerületi élményeink között az idővel kialakult kapcsolatok kedves emlékei mellett azért kemény küzdelmeket is számon tartunk.

A munka kezdetekor ajánlasként a kiinduláshoz, a helyiek megszólításához kapott nevek hamar kifogytak. Rá kellett jönnünk minden terep – kerületrészt – titkára, vagy rá kellett akadnunk kulcsembereire, csoportosulásaira. A bevonás szakaszában alkalmazott közösségfejlesztő módszerek változatosan voltak alkalmazhatóak. A hólabda módszer a már előzetesen kialakult, jól tagolt helyi közösségekben – Albertfalván – vált be a leginkább, míg a személyes megkeresések a már megismert önkéntesek közreműködésével Gazdagréten vezettek leginkább célra. Örmezőn a közösségi ház idősprogramjaira járó közönség tudott alapot és kapcsolatokat adni a munkához, míg Kelenföldön rendezvényekre kellett járni és sok-sok fényes nappali időt tölteni köztéren, forgalmas gyalogutakon, közértek környékén, hogy menet közben szólítsuk meg a célcsoport tagjait, akik teljesen láthatatlanok és kitapinthatatlanok voltak a lakótelep tömbjei között. Lágymányoson a helyi szervezetek mentén indultak a megkeresések, de hamar alkalmi találkozásokká váltak.

Munkánk kezdetben munka volt, de idővel az önálló kezdeményezések mentén egyre többször jelent meg a büszkeség és az öröm érzése a fejlesztői csoportban. Ennek kitüntetett pillanatai voltak sikeres közösségi események, képzések, vagy éppen a közös munka lezárásának kinevezett kerületi találkozó, ahol a sok szép, kedves és hasznos gondolat mellett megfogalmazódott az a fontos társadalmi szinten is meghallgatandó üzenet, hogy a legjobb ebben az együttműködésben az volt, hogy fiatalok voltak kezdeményező szerepben, hogy ők voltak kíváncsiak az idősebb korosztályra és ez nem gyakori manapság. A folyamat során a kapcsolatok egy része személyesebbé vált, mely nem titkolt célja volt a beavatkozásnak, sok jó szó, tanács, recept és telefon, valamint e-mail cím cserélt gazdát ez időben, melyek nem múlnak el nyomtalanul.

ii. *A tervek megvalósításának sajátosságai*

A munka egyesületünk tevékenységei között méretében a jelentősebb vállalások közé sorolható, melyhez jól szervezett csapat szükséges, ám e csapatban idővel tapasztalható volt jelentős fáradás, túlterheltség. A két szakasz eltérő ritmusú volt és ez többször igényelt/igényelt volna után-tervezést a fejlesztői

csapat részéről. A feladatok hatványozódtak az idő előre haladásával, de ezt erre a munkára fordítható kapacitások nem minden esetben – időben – tudták követni. A szokásosnál nagyobb arányú csapatszervezési munka egy nem tervezett többletfeladatként nőtt a vállalt terepmunkák és Média Műhely mellé.

A közösségi munka fontos része a kiválás. Erre hol kevés, hol meg talán túl hosszú – időt adtunk magunknak. Ma már nehezen igazolható, hogy az idő mennyit jelentett volna a kezdeményezések sikerében, de az biztos, hogy ahol időszerű volt a beavatkozás – azaz volt ügy, vagy volt aktív személy – ott hamar szárba kapott, de ahol nem akadtak helyi ügyek, vagy csak nagyon nehézkesen, ott a cselekvésbe fordulás is nagyobb ívben történt, vagy éppen nem történt meg.

b. Feszültségek, indulatok, konfliktusok, váratlan elemek

Szerepek szerint:

- *közösség – önkormányzat,*

Az önkormányzat, mint megrendelő szerette volna közvetlenül is élvezni a közösség-szervező munka gyümölcsét, azaz vele együttműködő, partner csoportok alakulását tervezte, gondolta, s bár megnyilvánulásaiban a szuverenitást hangsúlyozta, valójában a tőle való függetlenség legalábbis szokatlan volt számára. Emellett, ezzel szemben nem ritkán valamely érdekek képviselője, esetleg érdekek sérelem mentén alakultak egyes programok-csoportok, akiknek épp az önkormányzat által hozott, vagy éppen nem hozott döntéssel szemben voltak kifogásaik. A közösségek általában elismeréssel vannak a 60+ program iránt, de ez – természetesen – nem jelent részükről minden áron való lojalitást az önkormányzat egésze felé.

- *önkormányzat – fejlesztők,*

Legnagyobb kihívás az volt az együttműködésben, hogy megértsük, és azután egyeztessük kölcsönösen elfogadható munkamódjainkat, eszközeinket és a folyamat befolyásolásának mértékét. Az önkormányzatnak minél inkább kézzelfogható eredményekre és számára is rendelkezésre álló kapcsolatokra van szüksége, míg a fejlesztők a közösségi csoportok alakulásának optimális támogatását tartják szem előtt, aminek dinamikája nem programozható pragmatikusan előre.

- *közösség – közösség,*

A program egyik legnagyobb érdeme és eredménye a közösségi csoportok egymásra találása, ami egymás programjainak látogatásából áll, valamint a közös rendezvények szervezéséből. Emellett új kapcsolati és együttműködési lehetőséget jelentett a „Szomszédsgai Önkéntes Hálózat” megalakulása és működési rendjének kialakulása.

- *fejlesztők maguk között,*

Amellett – vagy éppen ezért –, hogy nagyméretű és kísérleti jellegű munkaként kerül ez a gyakorlat a közösségi munka esetei közé, nem mondhatni, hogy maradéktalanul jó és elégedett érzésekkel zárják a benne részt vevő fejlesztők munkájukat. A munka végére jelentős fáradás és türelmetlenség lett úrrá a folyamat irányítóin, nőttek, vagy változatlanok voltak a feladatok és nem született rá jó terv, hogyan lehetne ezzel szembenézni. 2010 áprilisára egy tartalmas és a végére személyes hangnemre váltó konferenciával megnyugtató pont került a formális együttműködésre.

4. HA MOST KEZDENÉNK... AZAZ A TAPASZATALTOK TÜKRE

Egy hosszú folyamat lezárása után el kell telnie bizonyos időnek, hogy marandó érvényű következtetéseket lehessen levonni. Ezzel együtt vannak olyan jelenségek, ajánlások, melyek összefoglalása szükséges része a folyamat elemzésének.

a. Jelenségek, melyekkel szembe kellett néznünk

Településszerkezetek és a módszerek találkozása

○ A munka és a módszerek kiválasztásánál különös körülményt igényel a speciális földrajzi helyzet figyelembe vétele. Az ott élők életmódját nagyon sok téren áthathatja a terület mérete, típusa: átutazó, önálló identitású, vagy anélküli, tömbházas, vagy kisebb léptékű társas-, családi házas stb... A közösségfejlesztői munka öt városrészének tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a városban forgalmas, átjárónak számító kerületrészekben (Kelenföld, Lágymányos) sikertelenebbek voltak a beavatkozások, nehezebb volt a lokális közös ügyeket és helyeket találni, kapcsolatot erősíteni, míg ugyanezek a lépések a városrészeken nyugodtabb, ún. végpontokon (Albertfalva), és a zárványokon (Gazdagrét, Órmező) sikeresebbek voltak, látványosabb és tartósabb eredményeket hoztak.

○ Kulcskérdéssé vált több terepünkön is, a közösségi hely léte vagy hiánya.

Ha a Szomszédügyi Önkéntesek Hálózatának tagjai több szállal kapcsolódnak a helyi intézményekhez – közösségi-, művelődési házak, helyi szervezetek stb. – ezzel érzékelhetően folyamatosabb és rugalmasabb lett közöttük a kommunikáció, mint ha „csak” Szomszédügyi Önkéntesként találkoznának.

○ A lakóhelyhez való viszonyt jól leképezi, hogy vannak-e lokális célokért alakult közösségi csoportosulások, akik helyi ügyeket karolnak fel. Ennek hiányában biztos, hogy speciális feladatok elé állítja a közösség a fejlesztőket: minden esetben szükség van arra, hogy az együtt élő közösség tagjai találjanak olyan helyi ügyet/ügyeket, melyekben cselekvő módon hatással lehetnek környezetük alakulására.

○ Nagyvárosi környezetben jelentős személyes feladatokat jelentenek a társasházi (tulajdonosi) ügyek megoldásai az idős korosztály számára (is), ez kínálkozó, de nem egyszerű feladat.

○ A közösségi munka körvonalainak megerősítésére is befolyással van az első közös ügy kiválasztása. A kiválasztás meghatározó szempontja, hogy megfelelő nagyságú ügy mellett köteleződjön el a csapat. Jelenti ez azt, hogy elég „kicsi” kell, hogy legyen, hogy abban, belátható időben és belátható eszközökkel eredményt lehessen remélni. Ugyanakkor kellően fajsúlyos ügynek is kell lennie, amivel elsőként foglalkozik a csoport közösen, hogy a szervezkedés során találjanak maguk mellé partnereket és az eredmény magukon kívül másokat is érintsen.

Meglévő közösségi csoportok szerepe

○ Gyakori, hogy az igazán aktív nyugdíjasok már korábban kapcsolódtak valamilyen közösségi csoporthoz. Ezzel a választással, és az ezzel járó kötelezettségekkel és terhekkkel számolnia kell, minden új kezdeményezésnek.

○ Az erős helyi csoporthoz sokszor könnyebb kapcsolódni, a szervezettség könnyen beszippantja a szervezetlen csoport tagjait. Ugyanakkor ez gátja is lehet az új csoport alakulásának – hiszen a belül lévők nem mindig eléggé befogadók, de lehetőségként is jelentkezhet a közösségek erősödésében.

○ A Szomszédügyi Önkéntes Hálózat tagjai között sok régi kapcsolat van, s ez a többlet összetartó erőt biztosít a csoportnak. Ez olyan szempont, mellyel érdemes számolni, érdemes a vele járó előnyöket kihasználni a fejlesztő munkában.

○ Az érdekvédelmi tapasztalattal rendelkező önkéntesek sokszor magányos harcosok, egyedül kénytelenek megoldani ügyeiket, s bár gyakran tekintenek a csoport tagjai vezetőként a határozottabb tagokra, az is tipikus, hogy ők mégis nehezebben gondolkodnak csoportban.

Idegenek a kerületben

○ A közösségi munkában gyakori, hogy az új(abb) beköltözők inkább az innovatív lakók, keresik a kapcsolatot, a kötődést, nincsenek rögzült helyi ügyeik, elköteleződéseik. Gyakori partnereik a közösségfejlesztőknek.

○ A fejlesztő, mint idegen: fontos a referencia, kinek az oldalán lép be a közösségbe. Lassan alakul a bizalom, óvatosan rajzolódik ki a valós érdekek, az érdeklődések mentén.

b. Fejlesztői ajánlások

Ebben a fejezetben összefoglaljuk azokat a gondolatokat, melyek a munka során és végén fogalmazódtak meg bennünk, s melyeket magunk és mások számára is elgondolkodtatónak találtunk.

A 60+ program keretében a legfontosabb célnak az **önkéntesség és öntevékenység** kialakítását-megerősítését tartottuk. Ez a cél, viszont jellegéből fakadóan nagyon sok türelmet, befektetett energiát igényel, s emellett hosszú távú és fokozatos eredményeket ígér.

Az ember komfortérzetének általában az egyik legfontosabb feltétele a biztonságérzet, mind személyére, mind tulajdonára illetve lakóhelyére vonatkozóan. A biztonságérzet több elemből áll: a *fizikai félelem* megszüntetésétől a *közellátás biztonságán*, a *szociális beágyazottságtól* a támaszt jelentő *kiszámítható intézményi működésen* át, a *közösség szolidaritásának* biztonságot jelentő közérzetéig. Ezeket nem lehet önmagukban megteremteni, a *közösségi összefogások és az intézményi aktivitások* (egészségügy, rendőrség, közterület, szociális ellátás stb.) együtt képesek erre hatással lenni. Ennek megteremtése egy **komplex és összehangolt együttműködési rendszer kialakítását** igényli.

A szakmai és egyéb támasz mellett a komfortérzet erősítésének biztos esz-közévé alakult a **hálózatban való működés**, amely egyúttal az ő erőforrásaiknak az összegezőjévé és közvetítőjévé is vált, valamint megerősítette a közösségi hovatartozást kerületi szinten is.

A közösségi szervező-, és fejlesztő munka elengedhetetlen helyszínei a **közösségi terek**. Éppen ezért szükséges valamennyi városrészben, s lehetőleg a nagyobb szomszédságokban is a közösség összejárására alkalmas terek *kialakítása és/vagy hozzáférésük megszervezése*, működési lehetőségeik kiszélesítése. Jelentheti ez fedett-zárt intézmények rendelkezésre állását, de szabadtéri közösségi funkciójú terek létesítését is, amelyeket az idős korosztályok kényelmesen és biztonságosan használhatnak.

A közösségi munka célja az aktivitás erősítése, de azzal számolni kell, hogy ez fellobbanhat **pozitív és nem pozitív aktivitásként** is. A jelenség kétféle módon csoportosítható: az egyik, amelyikben azok, akik **állampolgári öntudatukban aktivizálódtak**, azaz kezdeményezéseikhez megfelelő viszonyulást: segítséget, jó közreműködést várnak az intézményektől, hivataloktól, maguk pedig kezdeményezőkké, cselekvőkké, s legfőképpen felelőssé válnak. A másik viszony, hogy **ellátottként, jussként kaptak** eddig egy paternalista rendszertől mindenféle szolgáltatást, kedvezményt úgy általában. Ha a folyamat során csak az igények pontosabb és széleskörűbb megfogalmazása jelenti a változást, úgy a „megrendelői szerep”kerül megerősítésre a cselekvő szándék helyett. Ez többnyire nem aktivizált állampolgári magatartást, hanem **passzív állapotból való** kifelé irányuló **követelést is jelent**.

Noha voltak kivételek, azért összességében elemezve általánosnak mondható az **intézmények ódzkodása** az új – s főként a nem tőlük érkező, tőlük plusz aktivitást is váró – kezdeményezés iránt. A program nem tudott jelentős hatással lenni a kerületi fenntartású intézmények működésére, sokukból inkább ellenállást, mint lelkesedést váltott ki a kezdeményezés egészében, vagy az intézményre eső részében. Ez – az **intézmények saját érdekeinek az előtérbe kerülése** – nagyon megnehezítette, sokszor lehetetlenítette is a közösségi fejlesztőmunkát a gyakorlatban, de jelentős elmozdulást az önkormányzat – mint fenntartó – szelíd, vagy éppen fenyegető fellépése se hozott.

Ennek okai több irányból is megközelíthetőek lennének – például, hogy nincs igazi nyomás, kontroll, beleszólás a használók (és a fenntartók) részéről a működésbe, nem kialakult, nem természetes az érdekérvényesítési rendszerünk stb. – de elemzésükbe jelen tanulmányban nem bocsátkozunk. Ajánlásaink közé azt tesszük, hogy a jelenség nem tekinthető újbudai sajátosságnak, így mindenkinek érdeke ezen elgondolkodni. A lehetséges partnereket érdemes egyesével felkutatni és/vagy egy stratégiát alakítani a változásokért a munka előtt, vagy ennek hiányában az elején.

A munkát folyamatosan végigkísérték az **alulról és felülről – közösség-szervezési céllal – szervezett akciók**.

Fontos tanulság számunkra, hogy egy ekkora volumenű munkában jelentősen csökkenthető – lett volna – a konfliktusok száma egy erős, jó kommunikációjú, határozott koordinációs jelenléttel, mely szerep jól passzol az önkormányzati státuszhoz. Ezzel szemben nem ritkán a programok szembe mentek egymással, riválisai lettek egymásnak, vagy éppen megosztották a közönséget, az érintettek körét.

Másik fontos tanulság, hogy nagyon eltérő jellegűek az alulról, vagy a felülről szervezett programok és tapasztalatunk szerint mindkét félnek nehéz megérteni, hogy másként működik a másik. A lakossági oldalon nehéz megérteni például, hogy az önkormányzatban az ügyek fentről lefele valósulnak meg és a hozzá tartozó kérdéseik is, a végrehajtásra nem felkérés érkezik, hanem utasítás, hogy az önkormányzatban vannak szolgálati utak, hogy az ügymenet sok kézen megy át, így lassú, hogy a prioritás nem minden esetben követhető a lakossági logika mentén. A világot és a feladatokat hierarchikus viszonyban értelmező önkormányzat számára gyakran kaotikusnak tűnnek a lakossági kezdeményezések, amelyekben nincs mindig, mindenre kihatással lévő, kinevezett vezető, aki egy személyben felelős, aki elrendelhet, aki átnyúlhat a közösség döntésein.

Nem lehet elhanyagolható szempont a fejlesztői munka alakulásának elemzésekor az erőforrások elosztása és az azok feletti rendelkezés formája, az arra való ráhatása: mértékben, időben. Az alulról kezdeményezett ügyeknek nagy ellensége: a **későn születő döntés és a nem időben érkező forrás**.

A központi kezdeményezés nem akkor indul, amikor „beérik”, hanem, amikor meg van hozzá a döntés és ehhez forrásokat is tud rendelni. Ez a forma a körülményekre nem tud körültekintően figyelmes lenni, gyakran a probléma észlelése és a reakció gyakorlati megjelenése között évek is eltelhetnek. Ez is az oka, hogy néha – bár érdekes és érdemi lenne –, de rosszkor érkezik beavatkozás.

Az alulról elindult programok, ötletek, kezdeményezések többnyire megszületnek-beérnek – ekkor még sokszor és jelentős mértékben saját maguk által elért, felhalmozott erőforrásokból táplálkoznak – majd megfogalmazódnak/jelentkeznek szükségleteik/követeléseik. *Am ha elérkezik egy közösség a szükségleteinek ilyen módon való meghatározásához, az nem lassítható, nem „fagyasztható el” azon a címen, hogy még ezután, most fognak megteremtődni ennek a körülményei, feltételei.* Ekkor már túl kell(enne) lépniük saját erőiken és szükségük volna külső támaszokra – információra, pénzre, helysége, eszközökre stb. A közösségben, a kezdeményezők személyében egy érési folyamatról van szó, s ha ez nem kap megfelelő időben támogatást, szabad utat, forrást, akkor elsorvad, kiszárad. Tehát nem lesz sikeres, sőt külön kockázata, hogy hozzájárul a kudarc felhalmozásához; csalódás, kiábrándulás, a fejlesztési folyamat megtörése, kisiklása következhet e jelenségek ismétlődéséből.

E jelenséget ismerve és ezzel számolva a fejlesztő szervezetek – ebben az esetben most mi is – gyakran a saját erőforrásaikkal (személyi, anyagi, kapcsolati, eszközbeli) önkiszákmányoló módon igyekeznek a külső körülményeket pótolni.

Olyan folyamatokban, *ahol egy időben több helyen és ügyben is megindul a munka*, sokféle egymásra hatással kell számolni. A leggyakoribb elképzelés természetesen – és támogatottan –, hogy a hasonló korú kezdeményezések majd megerősítik egymást, összekapcsolódnak, együttműködnek, partnerek lesznek stb. Ám a gyakorlat ennél sokkal szerteágazóbb jelenségeket is felszínre hozhat. Abból, hogy egy-egy ügyben közösségi alapon indul a munka, még nem következik nyilvánvalóan, hogy belátható időn belül, együtt fognak működni, együtt fognak dolgozni, hogy kedvelni fogják egymást. Ezzel együtt az is lehet – és erre is találunk példát –, hogy adott pillanatban, vagy éppen egy közössé váló ügy kapcsán végül kialakul a fejlesztői folyamatban – is már – megálmódot kapcsolat, együttműködés.

A fejlesztői folyamat dinamikája legfőképpen a folyamatban aktivizálódók – lakosok, szakemberek, intézmények stb. – tempójától, elképzeléseitől, munkamódjától és kapcsolataik alakulásától függ. Így a hasonlónak látszó adottságok időben és térben nagyon eltérő módon bontakoznak ki. Éppen ezért ajánlatos az előre kialakított – megtervezett – folyamatokba *beépíteni az újratervezés lehetőségét*(geit) a folyamat értékeléseinek időszakára ütemezve. Ezt készítené

elő például, ha az interjúk összefoglalása és az azt követő közösségi beszélgetések után készülnének el a következő időszak lakossági és fejlesztői tervei, valamint a partnerek bevonódásának területei is újraértelmeződhetnének, hogy egymást tartalmukban és időzítéseikben is erősítsék.

A 60+ program tervei, munkaanyagai és szakmai beszámolóí alapján az esettanulmányt összeállította: Kovács Edit

Ölbey Zoltán E-MAFOSZ (Magyar Fotóművészek Világszövetsége, Bp.): *Égi vándor*
(bemutatva az MMIKL-ben rendezett
Utazás a világ körül – 2010 című fotókiállításon)